

ภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา LEADERSHIP IN BUDDHISM

กิริติ กมลประเทืองกร*

สุวัฒน์ รักขันโท**

บทคัดย่อ

ภาวะผู้นำเชิงพุทธหรือผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา ต้องมีคุณลักษณะภายในของผู้นำคือเป็นผู้รู้หลักของสัจปุริสธรรม มีการรู้หลักเหตุผล มีสติปัญญา ไม่ประมาท ตื่นตัวทันต่อเหตุการณ์ และมีวิสัยทัศน์ก้าวไกล เป็นคนเข้มแข็ง คุณลักษณะภายนอกในการที่จะประสานคนและงานเข้าด้วยกัน ต้องมีความรู้ ความสามารถ มีพรหมวิหารธรรม ห่วงประโยชน์สุขแก่ส่วนรวม และเป็นผู้นำรัก น่าเคารพ เป็นธรรมาธิปไตย ไม่ลำเอียง การอยู่ร่วมกันเป็นสังคมมนุษย์ ใช่ว่าจะมีคุณสมบัติของผู้นำได้ทุกคน มีเพียงบางคนเท่านั้นที่มีความสามารถจะเป็นผู้นำได้

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำ,พระพุทธศาสนา

ABSTRACT

Buddhist leaders or leaders in Buddhism. The inner qualities of the leader are the ones who know the principle of the righteousness. There is knowledge, reason, wisdom, not careless, alert, timely and visionary. Be strong Exterior Features. In order to coordinate people and work together. Have knowledge, ability, morality, hope for the benefit of the public. It is a dictatorial, not a bias, a coexistence, a human society, a person can not have the qualifications of every leader. Some people have the capacity to lead.

Keywords: leadership, Buddhism

บทนำ

ภาวะผู้นำ (Leadership) คือกระบวนการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือมากกว่าพยายามใช้อิทธิพลของตนหรือกลุ่มตน กระตุ้น ชี้นำ ผลักดัน ให้บุคคลอื่นหรือกลุ่มบุคคลอื่นมีความเต็มใจ และกระตือรือร้นในการทำสิ่งต่างๆ ตามต้องการ โดยมีความสำเร็จของกลุ่มหรือองค์การเป็นเป้าหมายในทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในหลักฐานและเอกสารหรือคัมภีร์ที่สำคัญทาง

*วิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม

**ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระพุทธศาสนาที่หมดเราจะพบว่าพระพุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นอีกศาสนาหนึ่งที่ให้ความสำคัญกับแนวความคิดเรื่องภาวะผู้นำเอาไว้โดยเห็นว่าในสังคมทุกสังคมนั้นจะต้องมีบุคคลที่เกิดมาเพื่อทำประโยชน์แก่ผู้อื่นหรือมาเป็นผู้นำผู้อื่นอยู่เสมอ ซึ่งบุคคลที่มีภาวะผู้นำและเป็นผู้เข้ามาแก้ไขปัญหาในทางพระพุทธศาสนานั้นหากพิจารณาจากหลักฐานเชิงคัมภีร์เราจะพบว่าในอัครัญญสูตรซึ่งเป็นพระสูตรที่ว่าด้วยกำเนิดและการพัฒนาการของโลกและสังคมมนุษย์ได้ระบุว่าเมื่อโลกมนุษย์และสังคมมนุษย์เกิดขึ้นมาแล้วในระยะแรกมนุษย์มีกิเลสและไม่มีศีลธรรมอันเป็นกฎจริยธรรมพื้นฐานของสังคมก็ทำให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบกัน ต่อมามนุษย์ก็ได้เริ่มพิจารณาหาบุคคลผู้ที่มีความเหมาะสมเข้ามาเป็นผู้นำเพื่อการแก้ไขปัญหาดังกล่าว (ที.ปา. (ไทย) 16/130/96) ซึ่งก็ถือว่าเป็นกรณีที่เกิดขึ้นให้เราเห็นว่าภาวะผู้นำนั้นเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาพระพุทธศาสนา

แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนามีแนวความคิดเรื่องเกี่ยวกับผู้นำ (พระครูสิทธิจันทวิภู (บุญจันทร์ เขมกาโม), 2549 : 22) นั้น ซึ่งแนวคิดของการนำและภาวะผู้นำของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นอาจพิจารณาได้ว่า ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงเป็นผู้นำองค์การพุทธที่มีทั้งธรรมบารมีและทรงเป็นผู้นำที่ยึดธรรมเป็นหลักในการนำพาสมาชิกในองค์กร คือ เหล่าพระสาวกไปสู่แนวทางแห่งการหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง อันเป็นเป้าหมายสุดท้ายในทางพระพุทธศาสนาได้อย่างยอดเยี่ยม โดยที่พระพุทธองค์ในฐานะผู้นำ ได้ทรงเลือกใช้หลักในการนำและภาวะผู้นำของพระองค์ในเรื่องราวต่างๆ ตามโอกาส บุคคล สถานที่ และสถานการณ์ที่หลากหลายลักษณะ ยกตัวอย่างเช่น การเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงาน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การให้ความสำคัญระหว่างคนและงานอย่างเท่าเทียมกัน การสร้างแรงจูงใจ การกระตุ้นสมาชิกให้ดำเนินกิจกรรมในการปฏิบัติอย่างเต็มกำลังความรู้ความสามารถ รวมถึงวิธีการในการติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกภายในองค์กรกับสมาชิกภายนอกองค์กร (วรรณิ อังสิทธิพูนพร, 2551 : หน้า 169-170)

แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในทางพระพุทธศาสนานั้น มีรากฐานมาจากแนวทางในการสร้างสรรค์บุคลากรในองค์กรให้มีบุคลิกลักษณะของความเป็นผู้นำ ด้วยการใช้เทคนิควิธีการซึ่งคาดหวังถึงผลที่สามารถนำมาใช้ในการจูงใจ ให้บุคคลอื่นประพฤติปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ของตนที่ต้องการ โดยพิจารณาถึงระดับขั้นความต้องการภายในของมนุษย์ พุทธวิธีในการนำและภาวะผู้นำขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ได้ทรงใช้พุทธวิธีในการนำมวลหมู่สมาชิกขององค์การพุทธด้วยการใช้หลักธรรมและการปฏิบัติของพระองค์ นำพาสมาชิกขององค์การไปสู่ทางแห่งความสงบสุขร่มเย็นและมีรากฐานที่มั่นคง ทรงเป็นผู้นำที่เน้นการเปิดโอกาสให้แก่สมาชิกได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการกับกิจการของหมู่สงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการตัดสินใจ สมาชิกสามารถแสดงความคิดเห็นหรือคัดค้านได้โดยอิสระเมื่อตนมีความคิดเห็นอื่นๆ หรือแม้แต่การมีความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันก็ตาม จะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์นั้นเน้นย้ำให้เหล่าพระสาวกมุ่งมั่นในการฝึกฝนพัฒนาตนเองอย่างเต็มกำลังความสามารถ (วรรณิ อังสิทธิพูนพร, 2551 : 168-169) หลังจากพระองค์ตรัสรู้แล้ว พระองค์ได้ทรงแสดงปฐมเทศนาแก่ปัญจวัคคีย์ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติภาวนา ในการบำเพ็ญเพียรพุทธ

กิริยาตั้งแต่แรกของพระองค์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน (เมืองสารนาถ) ใกล้เมืองพาราณสี นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาเป็นเวลา 45 พรรษา พระองค์ได้ทรงสั่งสอนมนุษย์ชาย-หญิงทุกคนชั้นวรรณะ มีทั้งกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ตลอดจนพวกนอกรวรรณะให้เลื่อมใสศรัทธา เข้ามาขออุปสมบท เป็นพุทธสาวก หรือบางพวกก็ประกาศตนเป็นพุทธมามกะ โดยขอถึงพระรัตนตรัยว่าเป็นที่พึ่งที่เคารพเป็นจำนวนมาก จวบจนพระพุทธศาสนาตั้งมั่นในชมพูทวีป คำสั่งสอนของพระองค์มีหลากหลายเหมาะสมกับฐานะและอุปนิสัยของแต่ละบุคคลไม่เลือกแบ่งแยกกลุ่มชนในสังคมเลย เมื่อพระชนมายุได้ 80 พรรษา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ได้เสด็จดับขันธ ประินิพพานที่เมืองกุสินารา (รัฐอุตตร ประเทศอินเดียปัจจุบัน) (พรนพ พุกกะพันธ์, 2542 : 25-26)

ลักษณะและประเภทผู้นำในทางพระพุทธศาสนา

ประเภทของผู้นำจะเป็นแบบใด ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของสังคมในแต่ละแห่งเป็นตัวกำหนด เพราะผู้นำคือบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากมติมหาชน จึงต้องปรับปรุงตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ พระพุทธศาสนามีแนวความคิดเรื่องเกี่ยวกับผู้นำซึ่งได้แบ่งประเภทของผู้นำไว้ 2 ลักษณะ

1) ผู้นำแบบธรรมราชา ผู้นำที่ได้ชื่อว่า ราชา คือ ผู้นำซึ่งยังชนทั้งหลายให้อยินดีด้วย ทศพิธราชธรรม ดังนั้น ผู้นำที่เป็นธรรมราชา หมายถึง ผู้นำทรงไว้ซึ่งความรู้ในธรรมของพระพุทธศาสนา (พระครูสิทธิจันทนิวิฐ (บุญจันทร์ เขมกาโม), 2549 : 26) ทศนะทางพระพุทธศาสนา เห็นว่ากษัตริย์ (ผู้นำ) มิใช่เป็นเทวราชา แต่เป็นเพียงมนุษย์ที่มีคุณสมบัติพิเศษบางประการ ที่ได้รับมอบอำนาจให้เป็นผู้นำการปกครอง ลักษณะธรรมราชา มีกล่าวไว้ในจกักวัดติสฺสตรอยางชัดเจน คือ ทรงตั้งอยู่ในธรรม ยึดถือธรรมเป็นหลัก ในการการปกครอง ไม่ใช้อารมณ์หรืออคติ ทรงสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในธรรม เมื่อประชาชนยึดมั่นในธรรมแล้วก็จะไม่กระทำความผิดความชั่วต่างๆ ทำให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ทรงเผยแผ่ธรรมแก่พระราชาราชอื่นแทนที่จะขยายอำนาจเพื่อนำเอาอาณาเขตของพระราชาราชอื่น เข้ามารวมไว้ กลับทรงรวมอาณาเขตโดยขยายอาณาเขตแห่งธรรมออกไป

เมื่อพระราชาราชทั้งหมดทรงตั้งอยู่ในธรรมก็จะไม่เบียดเบียนรุกรานกันและประชาชนทุกรัฐทุกประเทศก็จะอยู่กันอย่างสงบสุข และทรงดูแลให้คนยากจนมีความเป็นอยู่ที่ดีไม่อดอยาก ซึ่งจะทำให้ผู้คนไม่ต้องทำการทุจริตต่างๆ ความเป็นธรรมราชาเช่นนี้เกิดขึ้นโดยต้องมีการอบรมให้เกิดขึ้นภายในองค์พระราชาราชานั้น (ปรีชา ช่างขวัญยืน : 92)

2) ผู้นำแบบสมมติเทวราชา พระพุทธศาสนายอมรับความสำคัญของกษัตริย์ในแง่ที่เป็นเทพเจ้าโดยสมมติคือ โดยการยอมรับของประชาชนไม่ใช่เทพเจ้าบนสวรรค์ตามความเข้าใจของลัทธิพราหมณ์ เพราะพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นท่ามกลางประเพณีนิยมอินเดียโบราณ ซึ่งพระพุทธศาสนายังคงมีจุดยืนความเป็นตัวของตัวเองโดยให้เหตุผลอธิบายการเป็นสมมติเทพของกษัตริย์ ได้แสดงถึงเทพเจ้า 3 ประการ ดังนี้

(1) สมมติเทพ เทพเจ้าโดยสมมติ คือ โดยการยอมรับของมวลมนุษยโลก ซึ่งหมายถึง กษัตริย์ทรงเป็นเทพที่อยู่เหนือมนุษย์ด้วยธรรม

(2) อุปัตติเทพ เทพเจ้าโดยกำเนิด คือ สถิตอยู่บนสวรรค์

(3) วิสุทธิเทพ เทพเจ้าโดยความบริสุทธิ์ ซึ่งเกิดจากการกระทำของตนเองอันได้แก่ พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย

ลักษณะสำคัญของผู้นำแบบสมมติเทวราชา คือ การยกอำนาจสิทธิ์ขาดให้เป็นผู้ยิ่งใหญ่ เป็นผู้ดูแลรักษาความสงบ ปราบปรามเหตุการณ์ให้อยู่ในความสงบ ดำเนินการบริหารกิจการมต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม พระองค์ผู้เป็นเทวราชาจะมีภาวะหรือคุณธรรมที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญ คือมีความกล้าหาญเฉพาะในสิ่งที่เป็นธรรมตามทศพิธราชธรรม สิ่งเหมือนกันในเทวราชา และธรรมราชามิใช่เพียงสถานะสูงสุดในสังคม แต่ขึ้นกับเงื่อนไขที่เท่าเทียมกันกับทุกคน ในฐานะสมาชิกร่วมอยู่ในสังคม คือการประพฤติธรรม ในฐานะผู้นำคือพันธกรณีในการดูแลทุกข์สุขของประชาชน ดังนั้น ประชาชนคนธรรมดาถ้ากระทำความดีก็อาจได้รับการยกย่องยอมรับนับถือ สมมติเป็นเทพได้ ได้แก่ กษัตริย์ในยุคหนึ่งนั่นเอง เป็นการปฏิรูปความคิดของลัทธิพราหมณ์ในแง่ที่ว่าคนธรรมดาก็อาจเป็นเทพเจ้าได้ ถ้าเขาปฏิบัติตนเป็นคนดี จนเป็นที่ยอมรับนับถือของคนโดยทั่วไป (พระครูสิริจันทวิภู (บุญจันทร์ เขมกาโม, 2549 : 39-41)

ผู้นำในรูปแบบการปกครอง (วิรัช ธีรพันธุ์เมธี : 6-8) ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้น ชมพูทวีปแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนกลางหรือเขตชั้นในเรียกว่า “มัชฌิมประเทศ” และส่วนรอบนอกหรือหัวเมืองชายแดน เรียกว่า “ปัจฉิมประเทศ” ในมัชฌิมประเทศแบ่งเป็นแคว้นหรือรัฐใหญ่ๆ ได้ 16 แคว้นและแคว้นขนาดเล็กอีก 5 แคว้น รวมเป็น 21 แคว้น ในแต่ละแคว้นหรือรัฐมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง บางรัฐก็เป็นระบบกษัตริย์ บางรัฐก็เป็นระบบสาธารณรัฐ ดังนั้น จึงได้สรุปผู้นำในรูปแบบการปกครองรัฐต่างๆ ในชมพูทวีปนั้นได้ 3 ประเภท คือ

(1) ผู้นำแบบจักรวรรดินิยม ได้แก่ ผู้นำรัฐที่มีแสนยานุภาพมาก มีอำนาจเหนือรัฐอื่น กล่าวคือใช้อำนาจยึดครองรัฐอื่นมาเป็นเมืองขึ้นของตน ประมุขของรัฐแบบนี้เรียกว่า “มหาราช” หรือ “พระจักรพรรดิ”

(2) ผู้นำแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ได้แก่ ผู้นำรัฐที่มีอำนาจสิทธิ์ขาดในการปกครองบ้านเมืองโดยตรง แต่อาจทรงมอบหมายอำนาจนั้นให้พระบรมวงศานุวงศ์หรือปุโรหิต ข้าราชการบริหารไปปฏิบัติแทนได้ ประมุขของรัฐที่ปกครองแบบนี้เรียกว่า “ราชา”

(3) ผู้นำแบบประชาธิปไตย ได้แก่ ผู้นำรัฐที่อำนาจสิทธิ์ขาดในการปกครองมิได้ขึ้นอยู่กับประมุขแห่งรัฐแต่เพียงผู้เดียว จะมี “สภา” หรือ “สังฆะ” เป็นผู้กำหนดนโยบาย และมีอำนาจตัดสินใจเกี่ยวกับกิจการบ้านเมือง สังฆะจะทำหน้าที่เลือกสมาชิกขึ้นมาคนหนึ่งทำหน้าที่เป็นหัวหน้าฝ่ายบริหารเรียกว่า “ราชา” ในสมัยนั้น เรียกการปกครองแบบนี้ว่า สามัคคีธรรม

พระพุทธศาสนาเป็นประชาธิปไตย พระพุทธศาสนาถือว่า การถือหลักประชาธิปไตยนั้น เหตุผลต้องมาก่อนความภักดีหรือศรัทธา จึงไม่บังคับให้ผู้ใดนับถือโดยปราศจากความเต็มใจ ใครเข้าใจเพียงไหนศรัทธาเพียงใด จะปฏิบัติตามอย่างไรมีเสรีภาพในการนับถืออย่างเต็มที่

ไม่ผูกขาดให้ทุกคนเชื่อฟังหมด ใครเห็นดีเห็นงามก็นำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้ประจักษ์ผลนั้นด้วยตนเอง นับได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของชนทุกชั้นวรรณะ มีธรรมตั้งแต่ชั้นต่ำจนถึงชั้นสูงทุกคนสามารถน้อมรับไปปฏิบัติได้ตามสมควรแก่อัธยาของตน ในการอุปสมบทก็ไม่มีกีดกันชาติใดผิวใดก็บวชได้ทั้งสิ้น การปกครองการบริหารคณะสงฆ์และในการบำเพ็ญกรณียกิจของคณะสงฆ์นั้นก็มิลักษณะเป็นแบบประชาธิปไตย ทั้งในด้านของหลักการและในด้านของวิธีการ พระวินัยให้สิทธิแก่พระสงฆ์มีอำนาจในการบริหารการปกครองหมู่คณะมีสิทธิคัดค้านในเมื่อไม่เห็นด้วย โดยไม่มีข้อจำกัดว่า จะเป็นผู้เกิดในสกุลสูงหรือสกุลต่ำ จะเกิดในสกุลมั่งมีหรือยากจน ทุกคนเมื่อเข้ามาบวชแล้วก็มีสิทธิเท่าเทียมกันและจะต้องเคารพกันตามลำดับก่อนหลัง บุคคลทุกคน ไม่ว่าวรรณะใดย่อมมีสิทธิเท่าเทียมกันหมด เพราะถือว่าบุคคลใดจะดีหรือชั่วอยู่ที่การกระทำ คนทุกชั้นวรรณะจึงมีสิทธิทำความดีเท่าเทียมกันหมด ดังพุทธพจน์ที่ว่า “กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร จันฑาล และคนงานชั้นต่ำ ประพฤติธรรมในโลกนี้แล้วย่อมเสมอกันในสวรรค์ชั้นไตรทิพย์” สิ่งนี้แสดงให้เห็นลักษณะของการยอมรับนับถือในความเท่าเทียมกันตามหลักประชาธิปไตย

การดำเนินกิจการของคณะสงฆ์ก็ถือตามเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ การวินิจฉัยหรือตัดสินปัญหาทั้งปวงเกี่ยวกับพระสงฆ์จะต้องเป็นไปตามธรรมนูญการปกครองของพระสงฆ์หรือพระวินัย ทุกคนจะมีสิทธิออกเสียงได้เท่ากัน ในการอุปสมบทก็เช่นเดียวกันจะต้องได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมสงฆ์ของวัดนั้นๆ ยิ่งกว่านั้นในระหว่างการประชุม พระพุทธองค์ยังเคยทรงปวารณาให้ภิกษุทั้ทั้งการกระทำทางกายและทางวาจาของพระองค์ได้

นอกจากนี้ในสมัยพุทธกาล ยังได้ทรงส่งเสริมฐานะของสตรีเพศโดยให้สิทธิ ทุกประการในพระพุทธศาสนาเท่าเทียมกับบุรุษเพศ เช่น สิทธิในการเข้าบวชเป็นพระภิกษุณี เป็นต้น เสรีภาพและความเสมอภาคหรือการนับถือสิทธิมนุษยชนของพระพุทธศาสนาก็มีอยู่อย่างกว้างขวางตั้งแต่เมื่อสมัย 2,600 ปีเศษมาแล้ว

หลักธรรมที่กล่าวไว้ในหลักอริยปไตย 3 ย่อมแสดงให้เห็นถึงการยึดถือความสำคัญ ในการทำความดีของบุคคล กับการยึดถือหลักเกณฑ์และการยึดถือสังคมเป็นหลัก สำหรับหลักธรรมในหลักลัทธิวชิรปริหานิยธรรมนั้น คือ การหมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ ย่อมแสดงให้เห็นความสำคัญของการทำงานของหมู่คณะ ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งจำเป็นต่อการวางหลักเกณฑ์ ต่อการแก้ปัญหาและต่อการตัดสินใจเป็นอย่างมาก ความพร้อมเพียงกันในการประชุมและความพร้อมเพียงกันกระทำกิจการของส่วนรวม ย่อมเป็นสิ่งที่เน้นให้เห็นความสำคัญของสามัคคีธรรมในการทำงาน

ดังนั้น การเคารพในบทบัญญัติที่วางไว้ การเชื่อฟังผู้เป็นประธาน (ผู้นำ) ในที่ประชุมและการไม่ลุแก่อำนาจ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นเรื่องของการเคารพหลักเกณฑ์และไม่ล่วงละเมิดในสิทธิของผู้อื่น ส่วนการเคารพนับถือสิ่งที่ประชาชนเลื่อมใสศรัทธาแสดงถึงลักษณะของผู้นำในการปกครองที่พึงเสียงหรือความต้องการและชนบประเพณีของสังคมเป็นใหญ่ สำหรับการเชิญชวนให้ผู้มีศีลเข้ามาสู่ประเทศและให้การอนุเคราะห์นับเป็นการส่งเสริมให้คนมีความรู้ความสามารถเข้ามาทำความเจริญให้แก่บ้านเมือง หลักธรรมเหล่านี้ย่อมเข้ากันได้กับการปกครอง

ในระบอบประชาธิปไตย ที่จะต้องอาศัยสามัคคีธรรมของหมู่คณะเป็นหลัก (ปรีชา ช่างขวัญยืน : 109-110)

ผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนาในมองมุมใหม่

หลักธรรมคำสั่งสอนตามหลักพระพุทธศาสนานั้นเป็นสิ่งที่ทันสมัย เป็นวิทยาศาสตร์ และสามารถนำมาปรับใช้ได้กับการดำรงชีวิต และการทำงานในปัจจุบัน โดยเฉพาะเรื่องของภาวะผู้นำหลักธรรมคำสั่งสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น เกี่ยวข้องกับผู้นำที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้

หลักผู้นำจากพระพุทธศาสนาประการแรก คือ บทบาทของผู้นำกับการสื่อสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์ปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นจากปัญหาทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ ผู้นำขององค์กรต่างๆ ต้องให้ความสำคัญกับการสื่อสารทั้งภายในและภายนอกองค์กร โดยผู้บริหารต้องใช้หลักกัลยาณมิตรธรรมหรือธรรมของกัลยาณมิตร 7 ประการ คือ วัตถุประสงค์ หรือเป็นผู้รู้จักพูด โดยการที่จะเป็นนักพูดที่ดีนั้นต้องพูดให้ผู้อื่นสามารถเข้าใจได้ พูดให้ผู้อื่นได้ประโยชน์ หรือพูดให้ผู้อื่นช่วยกันสร้างสรรค์ประโยชน์ ไม่ใช่การพูดเพื่อหาประโยชน์ให้แก่ตนเอง โดยพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงลักษณะของนักสื่อสาร หรือนักพูดที่ดีไว้ 4 ประการด้วยกัน ได้แก่ พูดแจ่มแจ้ง(อธิบายให้เข้าใจได้ชัดเจน) พูดจริงใจ(พูดจนคนยอมรับและอยากจะทำ) พูดเร้าใจ(พูดให้เกิดความศรัทธา กระตือรือร้น) และพูดให้เร้าแรง(พูดให้เกิดความเร้าแรง มีความหวัง ในผลดีและทางที่จะสำเร็จ) การเป็นผู้รู้จักพูดตามหลักการข้างต้น สามารถนำมาปรับใช้กับการพูดเนื่องในโอกาสต่างๆ ไม่จำเป็นแต่ต้องเป็นการพูดของผู้นำเท่านั้น แม้กระทั่งครูบาอาจารย์ที่สอนหนังสือเอง ก็ต้องรู้จักพูดให้แจ่มแจ้ง จริงใจ เร้าใจ และ เร้าแรง เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความเข้าใจ กระตือรือร้น และสนใจที่จะเรียนหนังสือ สำหรับตัวผู้นำ นอกเหนือจากการรู้จักที่จะพูดแล้วยังต้องรู้จักที่จะฟังด้วย โดยท่านใช้คำว่า วณิกขโม แปลว่าควรทนหรือฟังต่อถ้อยคำของคนอื่นด้วย ไม่ใช่ว่าเอาแต่พูดแก่เขาอย่างเดียวโดยไม่ยอมรับฟังใคร ซึ่งการเป็นผู้ฟังที่ดีนั้น ถือเป็นสิ่งที่ยากและท้าทายสำหรับผู้นำหลายๆ ท่าน เนื่องจากผู้นำจำนวนมากมักจะชอบพูดมากกว่าฟัง โดยเฉพาะการรับฟังจากผู้ที่ต่ำกว่าหรือเป็นลูกน้อง นอกจากนี้ ยังมีหลักธรรมว่าไว้ว่า คัมภีร์ธมมจะ กะถัง กัตตา แปลว่ารู้จักแถลงเรื่องราวต่างๆ ที่ลึกซึ้ง โดยประเด็นหรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่สำคัญ ก็ต้องสามารถอธิบาย ทำให้ผู้ที่ร่วมงานมีความเข้าใจ

ผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาประการแรก คือ บทบาทของผู้นำกับการสื่อสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์ปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นจากปัญหาทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ ทำให้ผู้นำขององค์กรต่างๆ ต้องให้ความสำคัญกับการสื่อสารทั้งภายในและภายนอกองค์กร โดยภายใต้หลักกัลยาณมิตรธรรมหรือธรรมของกัลยาณมิตร 7 ประการนั้นมีอยู่ข้อหนึ่ง คือ วัตถุประสงค์ หรือเป็นผู้รู้จักพูด โดยการที่จะเป็นนักพูดที่ดีนั้นต้องพูดให้ผู้อื่นสามารถเข้าใจได้ พูดให้ผู้อื่นได้ประโยชน์ หรือพูดให้ผู้อื่นช่วยกันสร้างสรรค์ประโยชน์ ไม่ใช่การพูดเพื่อหาประโยชน์ให้แก่ตนเอง โดยพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดง ลักษณะของนักสื่อสาร หรือนักพูดที่ดีไว้ 4 ประการด้วยกัน ได้แก่ พูดแจ่มแจ้ง (อธิบายให้เข้าใจได้ชัดเจน) พูดจริงใจ (พูดจนคนยอมรับและอยากจะทำ

มือทำ) พุดเร้าใจ (พุดให้เกิดความคึกคัก กระตือรือร้น) และพุดให้ร่าเริง (พุดให้เกิดความร่าเริง มีความหวัง ในผลดีและทางที่จะสำเร็จ)

หลักผู้นำจากพระพุทธศาสนาประการที่สอง คือหลักพรหมวิหาร 4 ประการ ซึ่งถือเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่ผู้บริหารจะต้องมีอยู่ประจำในจิตใจ เพื่อนำไปสู่การแสดงออกที่ดีและเหมาะสมสำหรับตัวผู้นำ ถ้าสามารถแสดงออกได้อย่างดีและเหมาะสมแล้ว ก็จะนำไปสู่ศรัทธาจากบุคคลต่างๆ ในองค์กร และทำให้สามารถนำพาทุกคนไปในทิศทางเดียวกันได้ พรหมวิหาร 4 นั้น ประกอบด้วย เมตตา ความเป็นมิตรไมตรีต่อผู้อื่น มีน้ำใจ ปรารถนาดีต่อผู้อื่น กรุณา คือ ความต้องการช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ ความเดือดร้อน โดยเมื่อผู้อื่นมีทุกข์นั้นผู้นำจะต้องมีกรุณา ช่วยบำบัดทุกข์ให้ มุทิตา คือ เมื่อพนักงงาน เพื่อนร่วมงานมีความสุข ความสำเร็จมากขึ้น ผู้นำก็ต้องพลอยยินดี ช่วยส่งเสริมสนับสนุน และสุดท้าย คือ อุเบกขา คือ การรักษาความเป็นกลาง ไม่ลำเอียง ไม่เข้าข้างใดข้างหนึ่ง หลักพรหมวิหารสี่นั้นเป็นสิ่งที่ผู้นำควรจะมีติดเป็นหลักธรรมในการบริหารงานเป็นประจำวันทั่วไป โดยเฉพาะกับผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนร่วมงาน ลูกน้อง หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่าง ๆ กับองค์กร โดยเมื่อบุคคลอื่นมีปัญหา มีทุกข์ เดือดร้อน ผู้นำก็ต้องมีความกรุณาที่จะแก้ไขปัญหา ในขณะเดียวกัน เมื่อบุคคลอื่นประสบความสำเร็จ มีความสุข ก็ต้องมีมุทิตา ที่จะช่วยส่งเสริมสนับสนุน และยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น ในช่วงสถานการณ์ปกตินั้นก็ต้องคอยดูแล เอาใจใส่ให้บุคคลต่าง ๆ ในองค์กรมีความสุขในการทำงาน และสุดท้าย ในการบริหารงานทุกอย่างผู้นำจะต้องมีและสามารถรักษาความเป็นกลาง ไม่ลำเอียง เข้าข้างใดข้างหนึ่ง ซึ่งหลักของอุเบกขานั้นจะคุมเมตตา กรุณา มุทิตา ไว้อีกด้วย โดยการปฏิบัติหรือช่วยเหลือผู้อื่นนั้น ก็จะต้องมีความเป็นกลาง ไม่ลำเอียง ปัจจุบันเรารับอิทธิพลในแนวคิดทางด้านการบริหารจากโลกตะวันตกมามากขึ้น ทำให้เรามักจะละเลยการนำหลักธรรมตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาปรับใช้กับการนำองค์กรของเราแต่จริงๆ แล้ว การนำหลักธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาปรับใช้กับการบริหารองค์กรนั้นน่าจะเหมาะกับบริบทของประเทศไทยมากกว่าการนำหลักของตะวันตกมาใช้แต่เพียงอย่างเดียว

บทสรุป

ภาวะผู้นำเชิงพุทธหรือผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา ต้องมีคุณลักษณะภายในของผู้นำ คือเป็นผู้รู้หลักของสัปปริสธรรม มีการรู้หลักเหตุผล มีสติปัญญา ไม่ประมาท ตื่นตัว ทันต่อเหตุการณ์ และ มีวิสัยทัศน์ก้าวไกล เป็นคนเข้มแข็ง คุณลักษณะภายนอก ในการที่จะประสานคนและงานเข้าด้วยกัน ต้องมีความรู้ ความสามารถ มีพรหมวิหารธรรม ห่วงประโยชน์สุขแก่ส่วนรวม และเป็นผู้นำรัก น้าเคารพ เป็นธรรมาธิปไตย ไม่ลำเอียง การอยู่ร่วมกันเป็นสังคมมนุษย์ ใ้ช้ว่าจะมีคุณสมบัติของผู้นำได้ทุกคน มีเพียงบางคนเท่านั้นที่มีความสามารถจะเป็นผู้นำได้ ผู้นำจึงมีคุณสมบัติบางประการที่คนอื่นไม่มี จากการศึกษาเอกสารสรุปลักษณะและคุณสมบัติของผู้นำในพระพุทธศาสนาได้ดังนี้ คือ

1) คุณลักษณะภายนอก คือ มีบุคลิกของความเป็นผู้นำ รูปร่างสง่างาม น้าเคารพศรัทธา เลื่อมใส ตลอดทั้งมีพลังกำลังแข็งแรง สุขภาพที่ดี และมีความเพียร เช่น พระพุทธเจ้า เป็นต้นนั้น

คุณลักษณะเป็นเอกลักษณ์พิเศษบางอย่างประกอบด้วยลักษณะมหาบุรุษ 32 ประการ และยังมีคุณสมบัติของพระเจ้ามหาวชิราวุธว่าเป็นผู้ทรงคุณลักษณะของผู้ปกครองที่ดีมีคุณลักษณะ 8 ประการดังกล่าวมาแล้ว ซึ่งเป็นคุณลักษณะหรือองค์ประกอบของผู้นำที่ดี เนื่องจากว่า ผู้นำทุกคนมิใช่จะมีลักษณะหรือคุณสมบัติอย่างนี้เสมอไปทุกคนได้

2) คุณลักษณะภายใน คือมีความรู้ มีสติปัญญา มีปฏิภาณไหวพริบ มีความเฉลียวฉลาด มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความชำนาญในงาน มีมนุษยสัมพันธ์ดี ประกอบด้วยคุณธรรมซึ่งจะนำไปสู่การวางตัวอยู่ในภาวะเปี่ยมที่ถูกต้อง

3) มีความแตกต่างจากบุคคลอื่น ซึ่งความแตกต่างนี้จะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดความเคารพนับถือมีความเชื่อมั่นมีความเชื่อฟังอย่างจริงใจและ ให้ความร่วมมืออย่างจงรักภักดี ซึ่งคุณลักษณะหรือคุณสมบัติของผู้นำที่แสดงออกมานั้น ย่อมมีอิทธิพลต่อการสร้างทัศนคติที่ดีและมีผลต่อพฤติกรรมของผู้ตาม ที่จะสามารถทำให้ปฏิบัติการกิจให้สำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้และมีประสิทธิภาพได้

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กวี วงศ์พุ่ม. 2539. ภาวะผู้นำ. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมวิชาชีพบัญชี. 2539.

กิติ ตัยคานนท์. 2535. เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตการพิมพ์.

ซัจจันต์ ธรรมจินดา และจิตติพร เครือเนตร. 2547. ฝึกให้เป็นยอดผู้นำ. กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยูเคชั่น.

นงลักษณ์ สุทธิวัฒน์พันธ์. 2544. พัฒนาบุคลิกผู้นำและนักบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพ.

รังสรรค์ ประเสริฐศรี. 2544. ภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร : ธนรัชการพิมพ์.

พระครูสิริจันทนิวิฐ. (บุญจันทร์ เขมกาโม). 2549. ภาวะผู้นำเชิงพุทธ. กรุงเทพมหานคร : นิติธรรมการพิมพ์.

พรนพ พุกกะพันธ์. 2542. ภาวะความเป็นผู้นำ. กรุงเทพมหานคร : จามจุรีโรดกัท.

วรรณ อังสิทธิพูนพร. 2551. รูปแบบความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงสาเหตุขององค์ประกอบที่มีผลต่อภาวะผู้นำของคณบดีของมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.